

ÖLLÖS LÁSZLÓ*

Európa jövője a mi jövőnk

Gyurgyák János: *Európa alkonya?* Budapest: Osiris kiadó, 2018.

Európa jövője a mi jövőnk is. És ez a jövő kérdéses. Ez Gyurgyák János könyvének legfőbb üzenete. Legnagyobb erénye pedig a választott témák elemzésének alaposága és kritikai kapacitása. Am pesszimista, amit már a címe is jelez, ami egy kérdés: Európa alkonya? A kötet sorba veszi azokat az elképzéseket, amelyek mentén az európai egyesülés mozgott, hol előre, hol pedig hátra. Kritikai munkaként mindenekelőtt azt mutatja be és magyarázza el, hogy miként működik gyengén, helyenként egyenesen rosszul az Európai Unió, és mi minden akadályozta és akadályozza most is az európai egyesülés továbbvitelét.

A szerző sorba veszi az Európai Unió intézményrendszerének működési nehézségeit, valamint az európai egyesülés elméleteinek gyengeségeit.

A kötet leíró részei részletesen mutatnak be minden egyes általa fontosnak tartott Európa-elképzést. Jól látja, hogy a félelemelképzések nem kínálnak elegendő alapot egy összetartó szilárd közösség kialakulásához. De a politikai egyensúly elmélete sem. Gyurgyák számot vet a strukturalista koncepciók gyengeségeivel is, megállapítva, hogy a szerkezet átalakulásának bemutatása során nem derül fény az átalakulás legfontosabb okaira. Hasonló véleménnyel van a lényegyet kereső elképzésekről. A szerző szerint: „...nincs egy olyan formula, nincs egy olyan definíció, egy olyan megközelítés, amely hiánytalanul visszaadná Európa lényegét vagy értelmét. Továbbá nincs két olyan szerző, akinek a megközelítése, valamint Európa jellemző jegyeinek felsorolása teljesen fedné egymást. Végül egészen bizonyosan nincs az európaiságnak egy

* A szerző a Fórum Kisebbségkutató Intézet elnöke. E-mail: ollos@foruminst.sk.

meghatározó fő jellemvonása, nincs egy olyan pillér, amely az európaiság alapját kizárólagosan jelentené.” (51.)

A kötet egyik módszertani alapelve, hogy az egyes Európa-elképzeléseket összevesse a nemzetállami eszme erejével. A szerző következtetése pesszimista: az európai egyesülés gondolata nem képes felváltani a nemzetállamiság ideáját. A számba vett elképzelések, tervek és koncepciók egyike sem rendelkezik akkora erővel, hogy felváltsák a nemzetállamiság eszméjét. Ebben az esetben azonban az Európai Unió elképzelése sem lehet sikeres.

Nem működhet jobban, mint a nemzetállamok, esetünkben a világ legnagyobb és legjobban szervezett nemzetállamai. Ebben az esetben azonban az egységes Európa elképzelése nem fogja azt nyújtani, amit a leginkább vártak tőle: nem emeli vissza Európát a világ élére, sőt, az Európai Unió hátraszorulása a globális versenyben folytatódni fog.

A kötet az európai egyesülés új elméletét nem adja. A szerző végkövetkeztetése így negatív. Az eddigi elméletek elégtelenségét jól mutatja az unió mai állapota, és a szerző nem talál olyan elképzelést és intézményes megoldást, amelyik megoldaná az unió tagállamai közti együttműködés legjelentősebb problémáit: „Az Európa előtt álló fő kérdés tehát éppenséggel az, hogy a bizalom és erős közösségi érzés nélkül, pontosabban minimális megléte mellett lehetséges-e felépíteni egy olyan közös európai házat, amelyben továbbra is demokratikusnak mondhatja magát.” (53.)

Az európai identitás vonatkozásában a szerző megállapítja, hogy az eddigi programok „semmi komolyabb eredményt nem értek el.” A deklarációk sem jutottak túl messzire. A koppenhágai nyilatkozat szövege „meglehetősen semmitmondóra sikeredett.” Kérdésesnek tartja, hogy egy alkotmánypótló szerződés helyettesíteni tudja-e azt, ami nem létezik a valóságban, nevezetesen az európai démoszt, a közös identitáson alapuló politikai közösséget. „Pedig minden további problémának, gondnak ez az alapja.” (56.) Oswald Spengler pesszimizmusa, Giambattista Vico kulturális ciklusai, Nyikolaj Danyilevskij Oroszország-víziója, Arnold Toynbee egymást váltó civilizációi pedig a hanyatlás teóriái.

Gyurgyák „Európa öskatasztrófáját” az egyensúly 1914-gyes megbomlásában látja. Hozzáteszi, hogy még az I. világháború megítélésében sem jutottak egyetértésre a felek. Inkább egymásra próbálják tolni a felelősséget.

Az I. világháborút követő békeszerződések a militarizmust erősítették. A háború előtti eszméket az ellenszenv, a rosszindulat és a gyűlölet váltja fel, a demokráciák visszaszorulnak, a totalitárius ideológiák terjednek, és a nagy világgazdasági válság együttes hatásával új világégésbe tolják a kontinenst. Európa gazdasági visszaszorulása az I. világháborúval megkezdődik, a II. pedig tovább gyorsítja. „Azt mondhatjuk, hogy Európa a 20. század első felében valóságos harakirit hajtott végre önmagán, s amelynek következményei, hatásai egészen a mai napig tartanak.” (139.)

Az EU kompromisszumok sorozataként alakult ki. Végcélja ködös, az érintettek megosztottak, az európai közvélemény pedig érdektelen. Ami létrejött, azt Derek Heatere hivatkozva a történelemben sohasem létezett hibrid integrációs formaként jellemzi a szerző, amilyenről az alapító atyák sohasem álmodtak. Sőt, egy újabb, a baloldal-jobboldal tengelyt felváltó törésvonal is kialakult, a nemzeti identitást és a megmaradt nemzeti szuverenitást megtartani kívánók, és az egyre szorosabb integrációt, végül föderális uniót támogatók között. Közben az elhallgatott célok zavaros politikai szövetségeket eredményeznek az egyes ármagok képviselői között. A nemzetek Európája, az európai konföderáció, a föderáció fogalmainak egyikéről sem világos, hogy pontosan micsoda. A zavart tovább fokozza, amit az irodalom demokratikus deficitnek nevez. A hatalmi intézmények mögül hiányzik a démosz, és legfontosabb pozícióit nem is demokratikus választások révén foglalják el.

Az a kérdés a szerző szerint, hogy a nemzetek, önként átruházva és megosztva szuverenitásuk egy részét más nemzetekkel, együtt tudnak-e élni ezzel a helyzettel. Am annak semmi jelét nem látja, hogy az európai nemzetek egyelőre bármivel helyettesíthetők lennének, így a föderáció további erőltetése illúzió, sőt „veszélyes és felelőtlen kaland.” Ugyanakkor a nemzetállamok teljes szuverenitásának visszaállítását is reménytelen vállalkozásnak tartja.

Gyurgyák János szerint „Több, mint lehetséges, hogy végül is Charles de Gaulle-nak lesz igaza, nevezetesen, hogy Európa számára a megoldást egyedül egy valódi, mindenféle föderális eszme és intézmény nélküli konföderáció jelentheti csupán, s amelyben az európai parlament a nemzeti parlamentek küldötteiből áll, valamint korlátozott hatalommal bír, végül pedig a bizottság csupán végrehajtó szerve a szuverén országok tanácsa egyhangú döntéseinek.” (203.)

Az euró bevezetéséig ez a visszaépítés nagyobb gondok nélkül megtörténhetett volna, utána viszont már sokkal nehezebb. Ám a szerző szerint „...az európai országok és nemzetek egyszer még rákényszerülhetnek erre a fájdalmas lépésre.”

A szerző alapos elemzésének negatív értékelését az unió jelen állapota tapasztalatilag is igazolja. Ám végkövetkeztetésének helyességét éppen kezdeti fejtegetése teszi viszonylagossá. Akár a föderális, akár a konföderális berendezkedésnek ugyanis az egyik megkerülhetetlen mércéje az lesz, hogy vele az unió állja-e a globalizációs versenyt. Ha sem a centralizáció kérdéses legitimitású döntései, sem pedig a nehézkes és elhúzódó egyeztetések és érdekküzdelmek folyamata nem lesz hatékonyabb mások döntéshozatalánál, akkor válsága folytatódni fog. Arról nem is beszélve, hogy az EU talpra állásának nemcsak egyetlen, tehát szerkezeti, hanem több feltétele is van.

Továbbá a kötet egy Európában ugyancsak fontos szemponttal nem számol. Az európaiaknak azzal a képességével, amelyekkel eddigi történelmük során mindenki másnál hatékonyabban tudták megoldani válságaikat. Méghozzá oly módon, hogy új elképzeléseket alkottak államról és társadalomról. Így ma sem tarthatjuk lehetetlennek, hogy ilyen koncepció, sőt koncepciók születhetnek. Főként akkor, ha az európai közvéleménynek legalább egy része felismeri, hogy születniük kell. Hacsak nem kívánnak belenyugodni kultúrájuk visszaszorulásába.

Nemcsak az tehát a kérdés, hogy eddig mit gondoltak a kontinens teoretikusai, hanem az is, hogy kialakul-e az a közhangulat, amelyikben számosan keresni kezdik a megoldást. Elterjed-e az az egyébként ma már élő megállapítás, hogy Európa válságban van. Emiatt nemcsak reformra, hanem életének alapelveit is átforgató lényegi változásra van szüksége.

Gyurgyák János könyve kiváló segítséget nyújt mindenkinek, aki át kívánja gondolni Európa jövőjének eddigi elképzeléseit. Erényeikkel és főként hibáikkal együtt. A mű kritikai, és mindegyik kiváló társához hasonlóan gondolatokat gyűjt mindenki fejében, aki a bírált ügy elkötelezettje. A kritika súlya éppen a nemzeti identitás és az egyes Európa-koncepciók összehasonlításban rejtőzik. Ez a szempont a megoldás, pontosabban a megoldások megtalálásának egyik alapszempontja.